

הפסקת האש באידליב: הצלחות טקטיות טורקיות לצד חולשה מדינית

גליה לינדנשטראוס, דניאל ראקוב ורמי דניאל

ההסכמות שהושגו בין נשיא רוסיה, ולדימיר פוטין, לבין נשיא טורקיה, רג'פ טאיפ ארדואן, ב-5 במארס במוסקבה לגבי הפסקת אש במחוז אידליב, הינן קרוב לוודאי זמניות ובעתיד הלא רחוק צפוי חידוש החיכוכים בין שתי המדינות לגבי עתידו של המחוז. עם זאת, קבלת טורקיה את התנכתיים הרוסיים (כולל נסיעת ארדואן למוסקבה אחרי שפוטין לא נענה להזמנה קודמת מטורקיה) המחיישה עמדת חולשה טורקית. זאת ועוד, למרות שממשלת טורקיה הציגה את החזרה להסכמות סוצ'י מ-2018 כמטרתה הפוליטית והצבאית, ההסכמות שהושגו במוסקבה מבטלות אותן למעשה: השגת הפסקת האש באידליב היא צעד נוסף לקראת חזרתו של המחוז לידי משטר אסד. על ישראל להיות ערה הן להצלחות הטקטיות הטורקיות במערכה באזור זה, אך גם לחולשה המדינית של אנקרה ביחס למוסקבה.

בפגישה במוסקבה, שנערכה ב-5 במארס 2020 וארכה כשש שעות, הסכימו נשיא רוסיה ולדימיר פוטין ונשיא טורקיה רג'פ טאיפ ארדואן על אודות הפסקת הלחימה בקווי האש באידליב, יצירת מסדרון ביטחון של 6 ק"מ דרומית וצפונית לכביש המהיר M4, ועריכת סיורים משותפים של כוחות רוסיים וטורקיים לאורכו. בעקבות הסכמות אלה, טורקיה הפסיקה את מבצע "מגן האביב", שהחלה בו ב-27 בפברואר בלי שהושגו יעדי - החזרת כוחות משטר בשאר אל-אסד אל מעבר לעמדות התצפית הטורקיות באידליב ולקווים שנקבעו על ידי ארדואן ופוטין, בסוצ'י ב-2018. בפועל, אנקרה הסכימה לקבל כעובדה מוגמרת, לפחות לפי שעה, את הישגותיו של משטר אסד בשטחים שעליהם השתלט מחדש במחוז אידליב. עתיד עמדות התצפית הטורקיות במחוז אינו מובטח וכנראה שטורקיה תאלץ בקרוב לפנות חלק מהן.

אחרי תקופה שבה טורקיה התפשטה על מרחב הולך וגדל בצפון-מערב וצפון-מזרח סוריה, ההסכמות שהושגו במוסקבה עשויות להוות נקודת מפנה ולהגביר את דרישות משטר אסד לנסיגה טורקית משטח המדינה. על פי הסכם שהושג באוקטובר 2019 בין ארדואן לפוטין, נעצרה התקדמות הכוחות הטורקיים בצפון-מזרח סוריה, וגם הפעם, נאלץ הצבא הטורקי לוותר על חלק מהישגיו בשטח עקב לחץ דיפלומטי רוסי. מלבד הפסקת האש והבטחה רוסית לשקול את הוצאת חברת הביטחון הפרטית "ואגנר" מהלחימה בלוב (שם תומכת היחידה בכוחות הגנרל חליפה ח'פטר נגד ממשלת ההסכמה הלאומית בטריפולי, הנתמכת על ידי טורקיה), לא היו לאנקרה הישגים מדיניים. זאת, על אף שסבב הלחימה הנוכחי באידליב היה כרוך מבחינתה במחיר כבד - עשרות חיילים טורקים נהרגו. הפסקת האש אף תאפשר לכוחות משטר אסד ולשלוחים האיראנים התומכים בו להתאושש ולהתארגן מחדש לקראת השתלטות סופית על מחוז אידליב.

במהלך סבב הלחימה במחוז אידליב בשבועות האחרונים, הומחש ניגוד אינטרסים חריף בין רוסיה לטורקיה בסוריה, ובה בעת גם חוסר העניין ההדדי בהתנגשות ממושכת – מה שאפשר לרוסיה לתמך למעשה את כל הצדדים לקידום האינטרסים שלה. מוערך כי רוסיה אפשרה את

ההסלמה כדי לתת למשטר אסד להשתלט מחדש על חלקים מהאזור ולהרחיק את אש המורדים מהמפקדה הצבאית הרוסית בבסיס חמימים. מנגד, על אף רמיזות לגבי נקיטת סנקציות נגד טורקיה, בדומה לאלו שננקטו לאחר הפלת מטוס הקרב הרוסי על-ידי טורקיה בנובמבר 2015, רוסיה גילתה סבלנות לנוכח פגיעה נרחבת בכוחות סורים, וגם למיקוד חלק מהאש הטורקית בחזבאללה ובשלוחים אחרים של איראן.

התפתחויות אלה מהוות תזכורת למגבלות המדיניות של טורקיה על רקע ניסיונה לנקוט מדיניות חוץ עצמאית ולזגוג בין רוסיה למערב. למרות הטענות לקיומם של אינטרסים משותפים לאירופה ולארצות הברית ביחס לאזור אידליב, ועל אף הניסיון להפעיל לחץ על האיחוד האירופי באמצעות שינוע אלפי פליטים לגבול בין טורקיה ליוון, לא עלה בידי ארדואן לגייס תמיכה משמעותית ממדינות אירופיות או מנאט"ו. איומי טורקיה לפתוח את הגבולות למעבר פליטים לכיוון האיחוד האירופי נשמעים כבר מזה זמן, והם נתפסים באנקרה כ"קלף מנצח", שיקשה על מדינות אירופה לסרב לדרישות שתעלה אנקרה. ועם זאת, הצלחת האיומים עד כה הייתה חלקית בלבד וביקורו של ארדואן בבריסל ב-9 במארס לא הניב תוצאות מספקות בראיית אנקרה: בעיתונות פורסם כי האיחוד האירופי מוכן להעביר רק עוד כחצי מיליארד אירו לטורקיה לשם טיפול בפליטים מסוריה. קרוב לוודאי שהתפשטות נגיף הקורונה תצדיק בעיני האירופים נקיטת צעדים קיצוניים לעצירת הפליטים בגבול הטורקי-יווני והעלמת עין ביחס לתגובות נוקשות מצד כוחות הביטחון היוונים. נראה, כי גם מוסקבה מרוצה מתנועת הפליטים לכיוון האיחוד האירופי, שכן זה שנים היא חותרת להציג את עצמה מול האיחוד כמסוגלת לבלום את גלי הפליטים מסוריה ומלוב, וזאת בתמורה לשיתוף פעולה אירופי עם תוכניות רוסיות להסדרה פוליטית ושיקום כלכלי במדינות אלה. משום כך, לחץ טורקי על אירופה בהקשר זה תורם לקידום מטרותיה.

ארצות הברית, גם היא, חרף תמיכה רטורית שהושמעה ביחס לפעילות הצבאית של טורקיה באידליב, לא נענתה עד כה לבקשת אנקרה במהלך סבב הלחימה הנוכחי להציב סוללות פטריוט בדרום טורקיה. יש להבין עמדה זו של הממשל בהקשר להחלטת טורקיה לרכוש מערכות הגנה אווירית S-400 מידי רוסיה. מערכות אלו, אלא אם בניגוד לכל הצהרותיה עד כה אנקרה תשנה את תכניתה, צפויות להיות מבצעות באפריל 2020, והן כבר יצרו מתיחות שקשה לגשר עליה בין טורקיה לבעלות בריתה בנאט"ו.

האתגר הניצב בפני טורקיה עקב גל פליטים עתידי נרחב מאזור אידליב, העלול להוסיף עוד כמיליון איש (שנעקרו מבתיים בסבב הלחימה הנוכחי) ליותר משלושה וחצי מיליון הפליטים מסוריה שכבר נמצאים בשטחה, נותר בעינו, גם אם הגבול בין טורקיה לסוריה נשאר סגור עד כה. התרעומת הציבורית בטורקיה לגבי נוכחות הפליטים במדינה גוברת. הדרך היחידה למנוע גל פליטים נוסף היא יצירת אזור לעקורים בצפון אידליב, אלא שהתנאים שם צפויים להיות קשים ביותר. אפשרות אחרת היא להעביר את העקורים מאידליב לצפון מזרח סוריה, אך כך לא תתאפשר חזרת הפליטים מטורקיה לסוריה, אם הייתה אי פעם אופציה ריאליסטית לעשות כך. בכל מקרה, טורקיה תזדקק לסיוע ממוסדות בינלאומיים או מדינות אחרות כדי שתוכל לתת מענה לאתגר זה.

נקודה נוספת שיש לשים לב אליה ביחס לסבב הלחימה באידליב, היא יכולות הצבא הטורקי בתחום השימוש במטוסים ללא טייס עם יכולות התקפיות. אף שיש להתייחס בספקנות לנתונים

שמציגה טורקיה לגבי מספר האבדות הגבוה בקרב צבא סוריה, כוחות צבא טורקיה הסבו פגיעות קשות לצבא סוריה באמצעות שימוש ביותר ממאה מטוסים ללא טייס. הטורקים, בדומה לישראל, פגעו בין היתר במערכות הגנה אווירית מתוצרת רוסיה מסוג SA-22 שבידי צבא סוריה, כדי להמחיש כי אלה אינן מהוות אילוץ על חופש הפעולה הצבאי שלהם וכדי להביך את רוסיה. דרך פרסום נרחב ומתואם בתקשורת וברשתות החברתיות של תוצאות ההתקפות האלה, ממשלת טורקיה ביקשה להציג את עצמה כמדינה היחידה שנלחמה ופגעה בצורה ניכרת בכוחות אסד במהלך מלחמת האזרחים בסוריה, וכך לזכות באהדה במדינות מערביות. אך עד כה, קמפיין זה נשא תוצאות חלקיות בלבד. גם מבחינה זאת, לא הצליחה אנקרה להפוך ניצחון צבאי להישג מדיני.

סבב הלחימה האחרון באידליב עשוי להיות עבור ישראל מקרה בוחן למשבר חריף עם רוסיה סביב המערכה שבין המלחמות (מב"מ) שהיא מנהלת בשטח סוריה. ההתעלמות הרוסית מתקיפה ישראלית משמעותית שבוצעה בסוריה ב-4 במארס (לפי דיווחים נפגע מתקן לייצור נשק כימי בסוריה) תומכת בהערכה כי ישראל נהנית ממרחב פעולה גדול יחסית בשעה שמוסקבה ממוקדת בשחקנים האחרים הפועלים בסוריה.

הסבב הנוכחי אף מלמד שלמרות שארצות הברית תמכה רטורית בפעילות הצבאית הטורקית באידליב, לתמיכה זו לא לוו צעדים מעשיים בשטח - מה שמחזק את התפיסה הרווחת, שלפיה לפחות בעתיד הנראה לעין יהיה לה תפקיד מוגבל בלבד בעיצוב גורלה של סוריה. כך, התפקיד המרכזי של רוסיה ביחס לזה השולי יותר של ארצות הברית מגביל את מרחב הפעולה הטורקי מול משטר אסד ולמעשה מגביר את החולשה הטורקית במגעיה עם רוסיה. נראה גם שמוסקבה היא הגורם הבינלאומי היחיד שבכוחו לרסן את אנקרה בעת הנוכחית.

חולשתה המדינית של טורקיה וכן המתח הגובר בינה לבין יוון, יכולים לעודד את המשך המגמה שנצפתה מאז דצמבר האחרון – רמז מצד טורקיה לאפשרות של נורמליזציה מחודשת ביחסים עם ישראל, ולו במטרה להימנע מבידוד מדיני ולהרחיק את ירושלים משותפותיה ההלניות. גם בלי נורמליזציה פומבית, נפתחות אפשרויות לשיתוף פעולה נקודתי בין שתי המדינות, ולו לגבי הערכת המצב המתהווה בסוריה. עם זאת הסיכויים להצלחת מהלכים מסוג זה עדיין נמוכים.